

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

311

Rola instytucji i rynku finansowego w świetle celów oraz zasad zrównoważonego rozwoju

Redaktorzy naukowi

Grażyna Borys

Alicja Janusz

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2013

Redaktor Wydawnictwa: Aleksandra Śliwka
Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz
Korektor: Barbara Cibis
Łamanie: Małgorzata Czupryńska
Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:
www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,
The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,
a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon
http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2013

ISSN 1899-3192
ISBN 978-83-7695-311-3

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	9
Joanna Błach: Raportowanie CSR jako element relacji inwestorskich przedsiębiorstwa	11
Michał Buszko: Efektywność inwestowania na rynku kapitałowym w spółki odpowiedzialne społecznie	20
Marlena Ciechan-Kujawa: Użyteczność raportów CSR w ocenie stopnia zaangażowania przedsiębiorstw w odpowiedzialność społeczną.....	32
Iwona Dorota Czechowska: Ograniczenia w dostępie do usług bankowych klientów 60+ w perspektywie zrównoważonych finansów	45
Beata Domańska-Szaruga, Anna Maria Rak: <i>Shadow banking</i> na rynku usług finansowych	54
Danuta Dziawgo: Etyka a dystrybucja produktów finansowych.....	63
Leszek Dziawgo: Rynek ekologicznych funduszy inwestycyjnych w obszarze G-A-S-L.....	74
Justyna Fijałkowska: Zakres ujawnień w raportach społecznej odpowiedzialności i zrównoważonego rozwoju przedsiębiorstw	85
Joanna Fila: Mikrofinanse a wykluczenie finansowe i społeczne – polityka i instrumenty	95
Robert Huterski: Neutralność pieniądza a koncepcja zrównoważonego rozwoju	107
Adam Kosiuk: Rachunkowość odpowiedzialności społecznej spółek giełdowych indeksu RESPECT	116
Dorota Krupa: Fundusze SRI we Francji	125
Dorota Korenik: Zasady i formy społecznie odpowiedzialnej bankowości ...	134
Katarzyna Kozak: Miejsce <i>shadow banking</i> w sektorze bankowym	144
Gabriela Łukasik: Rola relacji inwestorskich w prawidłowym rozwoju współczesnych przedsiębiorstw.....	153
Magdalena Urbańska-Maluha: Rynkowe mechanizmy w ochronie klimatu w Unii Europejskiej i w Polsce.....	162
Tomasz Piotr Murawski: Społecznie odpowiedzialne indeksy giełdowe a światowy trend rynków finansowych w wymiarze ESG	171
Aleksandra Paszkiewicz: RESPECT Index GPW w Warszawie jako giełdowy indeks społecznej odpowiedzialności biznesu.....	182
Jarosław Pawłowski: Indeksy meteorologiczne a pogodowe instrumenty pochodne.....	192

Arleta Szadziewska: Raportowanie społecznej odpowiedzialności przez przedsiębiorstwa przemysłu spożywczego w Polsce.....	201
Piotr Zasępa: Analiza efektywności inwestycji w akcje spółek społecznie odpowiedzialnych na przykładzie indeksu RESPECT	212
Agnieszka Żołądkiewicz: Biogazownie rolnicze jako szansa dla polskiej wsi	221
Jan Żuralski: Społeczna odpowiedzialność EBC i FED w obliczu wyzwań XXI wieku	231

Summaries

Joanna Blach: CSR reporting as a component of enterprise investor relations	19
Michał Buszko: Effectiveness of investing on capital market into socially responsible corporations	31
Marlena Ciechan-Kujawa: Usefulness of the CSR reports to the assessment of the involvement of companies in corporate social responsibility	44
Iwona Dorota Czechowska: Limitations on the access to banking services of clients 60+ in the perspective of sustainable finance.....	53
Beata Domańska-Szaruga, Anna Maria Rak: Shadow banking on financial services market	62
Danuta Dziawgo: Ethics and financial products distribution	73
Leszek Dziawgo: Ecological investment funds market in G-A-S-L zone	84
Justyna Fijałkowska: Corporate Social Responsibility and sustainable development report – dilemmas of disclosure.....	94
Joanna Fila: Microfinance and social and financial exclusion – policy and instruments.....	106
Robert Huterski: Neutrality of money and the concept of sustainable development	115
Adam Kosiuk: Accounting of social responsibility of quoted companies of RESPECT Index	124
Dorota Krupa: SRI funds in France.....	133
Dorota Korenik: Rules and forms for socially responsible banking.....	143
Katarzyna Kozak: Shadow banking system in the bank sector.....	152
Gabriela Łukasik: The role of investor relations in the proper development of modern enterprises	161
Magdalena Urbańska-Malucha: Market mechanisms in climate protection in the European Union and Poland	170
Tomasz Piotr Murawski: Socially responsible stock indexes as a realization of world tendency of financial market in ESG dimension.....	181
Aleksandra Paszkiewicz: RESPECT Index as a CSR Index of the Warsaw Stock Exchange	191

Jarosław Pawłowski: Weather indexes and weather derivatives	200
Arleta Szadziwska: Corporate Social Responsibility reporting by food companies in Poland	211
Piotr Zasępa: Analysis of the effectiveness of investment in an index of socially responsible companies on the example of RESPECT Index	220
Agnieszka Żołądkiewicz: Farm biogas plants as a chance for Polish village.	230
Jan Żuralski: Social responsibility of ECB and FED in the face of challenges of the XXI century	240

Joanna Fila

Uniwersytet Łódzki

MIKROFINANSE A WYKLUCZENIE FINANSOWE I SPOŁECZNE – POLITYKA I INSTRUMENTY

Streszczenie: Ubóstwo, a w konsekwencji wykluczenie społeczne i finansowe, to zjawisko obecne nie tylko w krajach ubogich – zmagają się z nim, w pewnym zakresie, również kraje wysoko rozwinięte. Rozwiązania tego problemu upatruje się w dynamicznie rozwijającej się dziedzinie finansów, którą są mikrofinanse. Wiążą się one z oferowaniem osobom wykluczonym społecznie i finansowo podstawowych usług finansowych, takich jak kredyt, lokaty czy ubezpieczenia, do których osoby te mają ograniczony dostęp. Mikrokredyt jest w tej grupie najbardziej rozpoznawalnym instrumentem mikrofinansów, dającym szansę na rozpoczęcie działalności gospodarczej i wyjście z biedy. Stąd wymieniany jest jako ważny instrument wspierający sektor mikro- i małych przedsiębiorstw. Celem artykułu jest zaprezentowanie problematyki wykluczenia społecznego i finansowego w kontekście rozwoju mikrofinansów, a także analiza i ocena aktywności Unii Europejskiej w tym obszarze.

Słowa kluczowe: wykluczenie finansowe i społeczne, mikrofinanse, polityka UE.

1. Wstęp

Mikrofinanse, wyraźnie zauważalny w ostatnich latach segment systemu finansowego, przeżywają rozkwit na całym świecie. Koncepcja mikrofinansów ma swój początek w krajach azjatyckich, jednak od kilku lat rozwija się dynamicznie w Europie i Stanach Zjednoczonych. Liczba podmiotów w obrębie tego sektora rośnie od strony zarówno podażowej, jak i popytowej. Mikrofinanse zostały dostrzeżone przez Unię Europejską, która nadała działaniom na rzecz ich rozwoju wymiar instytucjonalny.

Przyczyną zainteresowania mikrofinansami był bardzo duży popyt osób ubogich na środki finansowe, do których nie mają dostępu w sposób tradycyjny, przez system bankowy.

Celem opracowania jest zaprezentowanie problemu wykluczenia społecznego i finansowego oraz zjawiska mikrofinansów w kontekście polityki prowadzonej przez UE. Podjęta zostanie próba analizy i oceny aktywności związanej z tymi obszarami.

2. Wykluczenie społeczne i finansowe – pojęcie i skala w krajach UE

Rozważania na temat mikrofinansów towarzyszą problematyce ubóstwa, wykluczenia finansowego i społecznego. Ubóstwo definiowane jest na różne sposoby. Na poziomie zagregowanym może być określane jako ubóstwo relatywne lub jako ubóstwo absolutne/krańcowe. Podczas Światowego Szczytu na rzecz Rozwoju Społecznego, który odbył się w marcu 1995 r. w Kopenhadze, absolutne/krańcowe ubóstwo określono jako: „(...) warunki charakteryzujące się brakiem możliwości zaspokojenia zasadniczych ludzkich potrzeb, takich jak dostęp do żywności, wody pitnej, higiena, zdrowie, schronienie, edukacja i informacja” – a więc, w powiązaniu z dostępem do wielu usług [Combating Poverty and Social Exclusion 2010 edition, 2010, s. 6].

Na poziomie Unii Europejskiej, w kontekście procesów włączenia społecznego, używa się względnej definicji ubóstwa, po raz pierwszy zaakceptowanej przez Radę Europejską w 1975 r., która stanowi, iż „(...) ludzie żyją w ubóstwie, jeżeli ich dochody i zasoby są nieadekwatne do standardów przyjętych w społeczeństwie, w którym żyją. Z powodu swojego ubóstwa osoby te mogą doświadczać niedogodności wywołanych bezrobociem, niskimi dochodami, nieodpowiednią ochroną zdrowia i barierami w dostępie do nauki, kultury, sportu i rozrywki. Osoby te często nie podejmują aktywności ekonomicznej, socjalnej i kulturalnej, stanowiącej normę dla innych ludzi, a w konsekwencji ich dostęp do zasadniczych praw może być ograniczany”¹.

Problematyka ubóstwa łączy się ze zjawiskiem wykluczenia społecznego i finansowego, stanowiąc często ich przyczynę. Wykluczenie społeczne to sytuacja, w której jednostka nie uczestniczy w życiu społecznym na takim poziomie jak większość społeczeństwa. Zyskało ono status kompleksowej, wielowymiarowej i wielowątkowej koncepcji, którą na poziomie UE definiuje się jako „proces, w którym poszczególne jednostki odsuwane są na margines społeczeństwa, a ich pełne uczestnictwo w życiu społecznym nie jest możliwe z uwagi na ich ubóstwo, brak odpowiednich kompetencji i umiejętności, możliwości uczenia się, albo w rezultacie dyskryminacji. To dystansuje te osoby od pracy, dochodów, możliwości kształcenia się oraz aktywności społecznej”². Wykluczenie społeczne to zjawisko występujące nie tylko w krajach ubogich – obecne jest także na kontynencie europejskim. Jego przyczyny, wspólne dla Europy Zachodniej i Wschodniej, to m.in.: bezrobocie, niskie dochody, niski stopień edukacji, niskie kwalifikacje (szerzej: [Mikołajczyk, Kurczewska 2011, s. 54].

Z wykluczeniem społecznym związane jest wykluczenie finansowe. Termin ten został użyty po raz pierwszy w 1993 r. przez geografów, którzy koncentrowali się na ograniczonym, fizycznym dostępie do usług bankowych, w następstwie zamy-

¹ Szerzej: http://ec.europa.eu/employment_social/spsi/docs/social_inclusion/final_joint_inclusion_report_2003_en.pdf (dostęp: 20.02.2013).

² Tamże.

kania filii banku [Leyshon, Thrift 1993]. W latach 90. XX w. badacze tego rodzaju wykluczenia koncentrowali się na trudnościach dotyczących pewnych kręgów społecznych, w uzyskaniu dostępu do nowoczesnych instrumentów finansowych, usług bankowych, kredytu konsumenckiego i ubezpieczeń. W 1999 r. termin „wykluczenie finansowe” po raz pierwszy użyty został w szerokim znaczeniu do określenia osób, które mają utrudniony dostęp do podstawowych usług finansowych [Kempson, Whyley 1999, s. 4]. Od tego czasu definicja wykluczenia finansowego wzbogacona była wielokrotnie, na poziomie zarówno akademickim, jak i politycznym czy instytucjonalnym [Financial Services Provision... 2008, s. 9].

Wykluczenie finansowe to trudności w dostępie do usług finansowych, jakie napotykają osoby o niskich dochodach i znajdujące się w niekorzystnej sytuacji społecznej. Do usług tych należą: posiadanie konta i możliwości dokonywania rozliczeń bezgotówkowych, dostęp do kredytu o „rozsądnym” poziomie oprocentowania czy tworzenie nawet niewielkich oszczędności, z uwzględnieniem niestabilnej sytuacji zawodowej [Anderloni 2007, s. 7].

Wykluczenie finansowe w UE definiowane jest generalnie jako niemożność dostępu pojedynczych osób, gospodarstw domowych czy ich grup do podstawowych usług finansowych w odpowiedniej formie [From Exclusion to Inclusion... 2007, s. 12]. Obszary wykluczenia finansowego, zidentyfikowane przez Komisję Europejską, obejmują bankowość transakcyjną, oszczędności, kredytowanie, ubezpieczenia [Financial Services Provision... 2008, s. 11-13]. Czynniki indukujące wykluczenie finansowe w UE mają charakter [Iwanicz-Drozdowska i in. 2009, s. 12]:

- społeczny, np. zmiany demograficzne, luka technologiczna, zmiany na rynku pracy, liberalizacja rynku, przy braku uwagi poświęconej segmentom marginalnym,
- podażowy, np. zarządzanie ryzykiem, ocena zdolności kredytowej, dostęp geograficzny, kanały dystrybucji,
- popytowy, np. świadomość kosztów, niska samoocena, nieufność wobec dostawców usług.

Problem wykluczenia jest obecny we wszystkich krajach członkowskich UE. W 2010 r. w krajach UE 115,7 mln osób, tj.; 23,4% populacji, dotknął problem ubóstwa lub wykluczenia społecznego (tab. 1 i 2). Należy podkreślić, że liczba ta w latach 2006-2009 wykazywała tendencję spadkową. Trend ten odwrócił się w 2010 r., a procent³ populacji zagrożonej ubóstwem w porównaniu z 2009 r. wzrósł o 0,3%, a zatem o 2 mln osób. W Polsce procent populacji dotkniętej ubóstwem i wykluczeniem społecznym, chociaż zmniejszał się w badanym okresie, to jednak w dalszym ciągu jest wyższy od średniej w UE. Pozytywnym zjawiskiem w Polsce jest spadek liczby osób dotkniętych ubóstwem i wykluczeniem – z blisko 15 mln w 2006 r. do ok. 10,5 mln osób w 2009 r. i tendencja ta utrzymuje się.

³ Udział procentowy w łącznej populacji dla UE i strefy euro został obliczony jako średnia ważona (pomiędzy państwami członkowskimi występują duże różnice).

Tabela 1. Udział w populacji UE osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym w latach 2006-2011 (w %)

Kraje	Procent populacji zagrożonej ubóstwem lub wykluczeniem społecznym					
	2006	2007	2008	2009	2010	2011
UE-27	25,2	24,4	23,5	23,1	23,4	bd
Strefa Euro	21,7	21,7	21,4	21,2	21,6	bd
Polska	39,5	34,4	30,5	27,8	27,8	27,2

Źródło: Eurostat, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php?title=File:Population_at-risk-of-poverty_or_social_exclusion,_2006-2011.png&filetimestamp=20121012134204&printable=yes#file, dostęp: 20.02.2013.

Tabela 2. Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym w UE w latach 2006-2010 (w tys.)

Kraje	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym (w tys.)					
	2006	2007	2008	2009	2010	2011
UE-27	122 688	119 281	115 186	113 767	115 732	bd
Strefa euro	67 088	68 043	67 589	68 379	69 966	bd
Polska	14 938	12 958	11 491	10 454	10 409	10 196

Źródło: Eurostat, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php?title=File:Population_at-risk-of-poverty_or_social_exclusion,_2006-2011.png&filetimestamp=20121012134204&printable=yes#file, dostęp: 20.02.2013.

Badania dotyczące wykluczenia finansowego prowadzone w UE wskazują, że na koniec 2003 r. 10% osób pełnoletnich w krajach „starej” Unii (15 krajów) i aż 47% osób pełnoletnich w nowych krajach członkowskich (12 krajów) nie posiadało konta bankowego [Financial Services Provision... 2008, s. 17]. Kolejnych 8% w UE-15 i 6% w UE-12 miało konto bankowe, ale bez karty płatniczej czy książeczki czekowej. W obu grupach krajów częściej korzystano z usług oszczędnościowych banku niż z kredytu odnawialnego. Aż 40% osób pełnoletnich w UE-15 i aż 73% w UE-12 nie miało dostępu do kredytu odnawialnego (karty kredytowej czy przyznanego debetu), a 30% w UE-15 i 54% w UE-12 nie korzystało z żadnego produktu oszczędnościowego.

Podsumowując, należy stwierdzić, że wykluczenie społeczne oznacza marginalizację człowieka w zakresie zatrudnienia, przychodów, przynależności społecznej, podejmowania decyzji czy osiągnięcia adekwatnej jakości życia. Powodem wykluczenia najczęściej jest bezrobocie, ale także wiek, płeć, pochodzenie, status imigranta. Wykluczenie społeczne bardzo często związane jest z biedą, ale nie są to pojęcia jednoznaczne. Ubóstwo najczęściej wzmagają lub powoduje wykluczenie społeczne. Z kolei wykluczenie finansowe występuje generalnie w sytuacji braku dostępu do

usług finansowych. Zjawiska wykluczenia społecznego i finansowego bardzo często występują łącznie, nakładają się na siebie i współoddziałują.

3. Mikrofinanse – geneza, istota, znaczenie

Idea mikrofinansów była dotychczas utożsamiana przede wszystkim z krajami o niskim poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego. Mikrofinanse są odpowiedzią na olbrzymi i wciąż rosnący popyt na usługi finansowe osób niezamożnych. Cechą charakterystyczną mikrofinansów jest ukierunkowanie na ubogie warstwy społeczne oraz mikroskala oferowanych usług finansowych⁴. Podstawowym celem mikrofinansów nie jest chęć zarobku i próba jego maksymalizacji, lecz przeciwdziałanie biedzie oraz wykluczeniu społecznemu i finansowemu. Mikrofinanse łączą zatem bankowość z realizacją celów społecznych, w aliansie z gospodarczymi [Ledgerwood 1998, s. 1]. Mikrofinanse realizują cele:

- społeczne – przyczyniają się do integracji, ograniczają skalę ubóstwa i wykluczenia finansowego oraz umożliwiają realizację zasad społecznej sprawiedliwości i odpowiedzialności,
- ekonomiczne – służą zaopatrzeniu najbiedniejszych osób w kapitał umożliwiający im samozatrudnienie, założenie przedsiębiorstwa oraz zarządzanie dostępnymi środkami finansowymi.

Mikrofinanse cechuje zatem zastosowanie podejścia rynkowego do rozwiązywania lokalnych problemów społecznych. Co ważne, mikrofinanse nie powinny konkurować z tradycyjnymi instrumentami finansowymi, lecz stanowić ich uzupełnienie. Powstanie idei i ekspansja mikrofinansów powinny więc być utożsamiane z rozwojem światowych systemów finansowych oraz z uczestnictwem w nich wszystkich warstw społeczeństwa w sposób pełny i świadomy.

Najbardziej znanym i najczęściej stosowanym instrumentem mikrofinansów są mikrokredyty⁵, czyli kredyty o niskiej kwocie, przeznaczane dla osób pozbawionych możliwości przedstawienia zabezpieczeń i niemających historii kredytowej, a więc niebędących wiarygodnymi klientami dla banku. Koncepcja mikrokredytów zrodziła się w Azji już w latach 70. XX w., a rozpropagowała ją szerzej Nagroda Nobla, uzyskana w 2006 r. przez Mohammeda Yunusa, twórcę Grameen Bank w Banglade-

⁴ Pojęcie „mikrofinanse” obejmuje podstawowe instrumenty finansowe związane z bankowością, do których najczęściej dodaje się przedrostek „mikro-”: mikrokredyty/mikropożyczki, mikrooszczędności, mikroubezpieczenia, mikroleasing oraz systemy transferu pieniędzy.

⁵ Istnieje różnica pomiędzy pojęciem „kredyt” a pojęciem „pożyczka”. Kredyt jest udzielany przez banki w określonym celu i na zasadach określonych w prawie bankowym. Pożyczka z kolei może być udzielona przez dowolną osobę fizyczną lub prawną, na zasadach określonych w kodeksie cywilnym. Stąd określenie „mikrokredyt” winno być używane w odniesieniu do instytucji, które posiadają licencję bankową, zaś „mikropożyczka” – do innych instytucji mikrofinansowych, które takiej licencji nie posiadają.

szu. Systemy mikrokredytów zaczęły funkcjonować najpierw w krajach azjatyckich, a następnie w Ameryce Południowej i Afryce, wszędzie stanowiąc skuteczny sposób walki z biedą. W ostatnich latach pojawiły się także w krajach wysoko rozwiniętych, z przeznaczeniem dla węższej grupy społeczeństwa – osób najuboższych, dyskryminowanych społecznie, niemających dostępu do rynku finansowego. W obu typach krajów problemem pozostaje brak dostępu do usług finansowych niektórych grup społecznych. W krajach biedniejszych nadrzędnym celem mikrofinansów jest likwidacja ubóstwa i poprawa sytuacji ekonomicznej gospodarstw domowych, w krajach bogatszych zaś – uwolnienie „ducha przedsiębiorczości” i walka z bezrobociem.

Mikrokredyty w praktyce europejskiej oznaczają najczęściej kredyty w wysokości do 25 tys. euro, zaś w Stanach Zjednoczonych w wysokości poniżej 5 tys. dolarów [Alińska 2008, s. 151]. Również w krajach wysoko rozwiniętych odgrywają one ważną rolę społeczną i gospodarczą. Z jednej strony sprzyjają integracji społecznej i ekonomicznej osób zagrożonych ubóstwem, wykluczonych ze społeczeństwa i bezrobotnych, a z drugiej skupiają się na tworzeniu miejsc pracy, służą pobudzeniu rozwoju gospodarczego i przedsiębiorczości.

Należy podkreślić, że zróżnicowanie odbiorców mikrokredytów występuje nie tylko pomiędzy krajami rozwiniętymi i rozwijającymi się – różnice widoczne są także na poziomie europejskim. W krajach Europy Zachodniej mikrokredyty kierowane są w większości do osób wykluczonych finansowo i pozostających na marginesie społecznym. W krajach Europy Środkowej i Wschodniej przeznaczane są na utworzenie lub rozwój mikro- i małych przedsiębiorstw [Kraemer-Eis, Conforti 2009, s. 5]. Z badań Europejskiej Sieci Mikrofinansów wynika, że nadrzędnym celem mikrofinansów w Europie jest wsparcie rozwoju mikroprzedsiębiorstw przez zapewnienie wykluczonym przedsiębiorcom stałego dostępu do usług finansowych [Jayo, Rico, Lacalle 2008, s. 21]. Mikrofinanse są również w Europie narzędziem walki ze stagnacją w zakresie zakładania nowych przedsiębiorstw, a więc adresowane są również do rozpoczynających lub kontynuujących zagrożoną działalność [Unterberg 2008, s. 44].

Udzielaniem mikrokredytów zajmują się organizacje różnego typu: banki, organizacje pozarządowe, instytucje rządowe, fundacje, stowarzyszenia, banki i kasy oszczędnościowe. Działalność związana z mikrofinansami ma w dużej mierze charakter *non-profit*. Rola instytucji mikrofinansowych polega przede wszystkim na zaoferowaniu mikrokredytów/mikropożyczek wraz z pakietem innych usług finansowych, umożliwiających osobom o niskich dochodach podjęcie samozatrudnienia [Mikrofinanse w Polsce... 2002, s. 5]. Najogólniej ujmując, należy stwierdzić, że instytucje mikrofinansowe wyróżnia [Alińska 2008, s. 152]:

- świadczenie usług finansowych dla osób o niskich dochodach,
- udzielanie kredytów w niewielkich kwotach i o charakterze krótkoterminowym,
- działanie nie w celu osiągnięcia zysku (*non-profit*), lecz realizacja misji społecznej,

- niekonwencjonalne procedury udzielenia pożyczek,
- docieranie do specyficznych grup społecznych.

Korzyści z mikrofinansów powinny być obustronne – instytucje powinny być samowystarczalne, czyli generować przychody, a biedne gospodarstwa domowe uzyskać dostęp do finansowania [Armendariz de Aghion, Murdoch 2009, s. 44]. W praktyce instytucje mikrofinansowe są często dofinansowywane ze źródeł publicznych lub organizacji charytatywnych. Coraz powszechniejsza staje się jednak tendencja do samofinansowania, a mikrofinanse nabierają coraz bardziej komercyjnego charakteru.

Rynek instytucji mikrokredytowych w Europie jest dość rozproszony (tab. 3). Wśród instytucji zajmujących się mikrokredytowaniem w Europie dominują organizacje pozarządowe oraz banki i instytucje kredytowe (po 28% udziału w rynku) oraz fundacje (26%). Mniejszą rolę w rynku mają instytucje publiczne (17%).

Tabela 3. Struktura instytucji mikrokredytowych w Europie w 2007 r.

Rodzaj instytucji	Udział w rynku mikrokredytów
Organizacje pozarządowe	28%
Fundacje	26%
Instytucje publiczne	17%
Banki i instytucje kredytowe	28%

Źródło: [Kraemer-Eis, Conforti 2009, s. 15].

W 2011 r. w UE przyznano ponad 204 tys. mikrokredytów, na łączną sumę przekraczającą 1 mld EUR (tab. 4). Przeciętna wartość mikrokredytu w UE wynosi 10 012 euro, a umowa zawierana jest na 3 lata. Biorcami mikrokredytu, uwzględniając różne kryteria, są w większości osoby wykluczone z systemu finansowego (47%), ale także kobiety (27%), osoby bezrobotne (38%) oraz osoby z mniejszości etnicznych (13%) [Bendig, Unterberg, Sarpong 2012, s. 8]. Oprocentowanie kredytu wynosi średnio 9% (2-36%). Mikrokredytami zasilane są częściej nowo powstające firmy niż istniejące przedsiębiorstwa. Dla ponad połowy instytucji mikrofinansowych główną grupą docelową są zarejestrowane przedsiębiorstwa, z liczbą zatrudnionych poniżej 5 osób.

Tabela 4. Liczba i wartość udzielonych mikrokredytów w Europie w latach 2005-2011

Mikrokredyty	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Liczba	27 000	35 553	42 750	90 605	84 523	178 572	204 080
Wartość (mln euro)	210	295	394	802	828	779	1 047

Źródło: [Kraemer-Eis, Conforti 2009, s. 14; Bendig, Unterberg, Sarpong 2012, s. 22].

Chociaż problematyka wykluczenia społecznego i finansowego obecna jest w Unii Europejskiej od dawna, dopiero wraz z początkiem XXI w. nasiliły się działania w tym zakresie, prowadzone w kontekście wspierania mikrofinansów.

4. Aktywność UE w przeciwdziałaniu wykluczeniu społecznemu i finansowemu oraz na rzecz rozwoju mikrokreduytów

Problematyka włączenia społecznego i finansowego od dawna stanowi element polityki prowadzonej przez Unię Europejską. Głównym celem polityki unijnej jest w tym zakresie zmniejszenie liczby osób zagrożonych ubóstwem oraz wykluczeniem społecznym, a przez to stworzenie społeczności bardziej otwartej. Aktywność na rzecz przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu i finansowemu oraz rozwoju mikrofinansów i mikrokreduytów przeplatają się ze sobą. Inicjatorami działań są najczęściej Komisja Europejska, Parlament Europejski i Rada UE. Europejskie inicjatywy związane z mikrofinansami widoczne są w polityce:

- wobec sektora przedsiębiorstw, szczególnie MŚP,
- regionalnej, skoncentrowanej na zwiększaniu spójności ekonomicznej i społecznej pomiędzy regionami w Europie,
- zatrudnienia i włączenia społecznego, ukierunkowanej na kreowanie zatrudnienia i wzrost inkluzji społecznej przez promowanie przedsiębiorczości i samozatrudnienia.

W 2003 r. w Europie powstała Europejska Sieć Mikrofinansów (*European Microfinance Network* – EMN), a w 2005 r. problematyka mikrokreduytu włączona została we wspólne działania na rzecz wzrostu gospodarczego i zatrudnienia (*Integrated Guidelines for growth and jobs*). Od 2006 r. funkcjonuje „Wspólnotowy program na rzecz zatrudnienia i solidarności społecznej – Progress”, jako instrument wspierający rozwój i koordynację polityki Unii Europejskiej w obszarze obejmującym: zatrudnienie, włączenie społeczne i ochronę socjalną, warunki pracy, przeciwdziałanie dyskryminacji oraz równość kobiet i mężczyzn [Decyzja nr 1672/2006/WE Parlamentu Europejskiego i Rady, Dz.U. L 315 z 15.11.2006, s. 1].

W listopadzie 2007 r. Komisja Europejska wydała komunikat zatytułowany „Europejska inicjatywa na rzecz rozwoju mikrokreduytów dla wsparcia wzrostu gospodarczego i zatrudnienia” (Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 24 marca 2009 r. (2008/2122 (INI)). W komunikacie tym wyróżniono cztery obszary wymagające działania:

- poprawa otoczenia prawnego i instytucjonalnego w państwach członkowskich,
- tworzenie klimatu sprzyjającego zatrudnieniu i przedsiębiorczości,
- promowanie najlepszych praktyk,
- zapewnienie dodatkowego kapitału finansowego dla instytucji mikrofinansowych.

Dla zrealizowania ostatniego z wymienionych punktów podjęto dwie inicjatywy wspólnotowe, zaprogramowane na lata 2007-2013 – JEREMIE I JASMINE⁶.

W dniu 3 czerwca 2009 r. Komisja wydała komunikat: „Wspólne zobowiązanie na rzecz zatrudnienia” (Komunikat „Wspólne zobowiązanie na rzecz zatrudnienia”, KOM(2009) 257, 03.06.2009), w którym podkreśliła potrzebę zaoferowania osobom bezrobotnym nowej szansy, a także otwarcia drogi do przedsiębiorczości niektórym grupom osób, mającym trudności w dostępie do tradycyjnego rynku kredytowego. Komisja zapowiedziała zgłoszenie wniosku dotyczącego stworzenia nowego instrumentu mikrofinansowego dla całej UE, w celu skuteczniejszego dotarcia z mikrofinansowaniem do grup narażonych na szczególne ryzyko ubóstwa oraz zintegrowanego wspierania przedsiębiorczości, gospodarki socjalnej i mikroprzedsiębiorstw. W 2010 r. Komisja Europejska wprowadziła nowy instrument mikrofinansowy o nazwie Progress⁷ [Decyzja nr 283/2010/UE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 25 marca 2010 r.], który ma na celu integrowanie różnych inicjatyw na rzecz wspierania mikroprzedsiębiorstw.

W nowej perspektywie programowej, na lata 2014-2020 pojawiła się propozycja rozporządzenia UE w sprawie Programu na rzecz przemian i innowacji społecznych [Wniosek dotyczący rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie Programu Unii Europejskiej na rzecz przemian i innowacji społecznych, Bruksela, 6.10.2011, KOM(2011) 609 wersja ostateczna, 2011/0270]. Komisja proponuje połączyć trzy, dotychczas odrębne, formy unijnego wsparcia, tj.: program Progress, EURES⁸ oraz mikrofinansowanie Progress. Główne obszary wsparcia przemian i innowacji społecznych mają koncentrować się na rynku pracy i kwestiach społecznych oraz zwiększyć spójność i wydajność unijnych działań w tym zakresie. Na wdrażanie programu w latach 2014-2020 zaplanowano kwotę ponad 815 mln euro [*New programme for Employment and Social Innovation (EaSI)*].

W Strategii UE na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu „Europa 2020” [Komunikat Komisji Europa 2020 Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu, Komisja Europejska, Bruksela, KOM(2010) 2020, 03.03.2010 wersja ostateczna] jedną z siedmiu głównych inicjatyw jest „Europejska platforma przeciw

⁶ JEREMIE (*Joint European Resources for Micro to Medium Enterprises* – Wspólne europejskie zasoby dla mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw), przeznaczony na rozwój sektora MŚP, zwłaszcza tworzenie instrumentów gwarancyjnych i finansowanie pożyczek oraz poprawę środowiska gospodarczego dla mikroprzedsiębiorstw. Inicjatywa JASMINE (*Joint Action to Support Microfinance Institutions in Europe* – Wspólne działania na rzecz wspierania instytucji mikrofinansowych w Europie), oferowała pomoc techniczną instytucjom udzielającym mikroprzedsiębiorstw, niebędącym instytucjami bankowymi, w celu wspierania rozwoju mikroprzedsiębiorstw w całej Europie. W obydwu przypadkach środki na realizację zapewniła Komisja Europejska i Europejski Bank Inwestycyjny.

⁷ Tzw. mikrofinansowanie progress.

⁸ Sieć europejskich ofert pracy.

ubóstwu i wykluczeniu społecznemu: europejskie ramy na rzecz spójności społecznej i terytorialnej⁹. Jej cele to:

- zapewnienie spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej,
- zagwarantowanie poszanowania fundamentalnych praw osób dotkniętych ubóstwem i wykluczeniem społecznym, umożliwienie im życia w godności i uczestnictwa w życiu wspólnoty,
- mobilizowanie pomocy na rzecz integracji wspólnotowej wspomnianych osób w wymiarze lokalnym, oferowanie szkoleń, wsparcie w poszukiwaniu pracy i korzystaniu z opieki społecznej.

W kontekście strategii „Europa 2020” widać wyraźnie koncentrację UE na inkluzji społecznej⁹. Jednym z głównych założeń UE, wpisujących się w cele strategii „Europa 2020” jest zmniejszenie do 2020 r. o co najmniej 20 mln liczby osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym.

5. Podsumowanie

Ubóstwo oraz wykluczenie społeczne i finansowe to zjawiska obserwowane nie tylko w krajach rozwijających się. Można je dostrzec także w gospodarkach krajów rozwiniętych, w tym, z różnym natężeniem, w krajach członkowskich UE. Wspólnym problemom towarzyszą wspólne sposoby ich rozwiązywania, a wśród nich stały się nimi mikrofinanse. Instrumenty mikrofinansowe, które sprawdziły się w krajach ubogich, znalazły uznanie w systemach finansowych gospodarek zamożnych. Mikrokredyt, jako najbardziej rozpoznawalny instrument mikrofinansów, także w UE sprzyja inkluzji społecznej i finansowej, umożliwiając dostęp do finansowania osobom wykluczonym z dostępu do podstawowych usług finansowych. Na przykładzie Unii Europejskiej można jednak zaobserwować specyfikę tego segmentu finansów, zróżnicowanie beneficjentów mikrokredytów (Europa Zachodnia a Europa Środkowo-Wschodnia) oraz konsekwencję w kształtowaniu warunków do rozwijania działalności mikrokredytowej. Polityka mikrokredytowa w UE jest związana ściśle z programami i inicjatywami podejmowanymi na rzecz rozwoju sektora małych i średnich przedsiębiorstw. Od 2010 r. głównym instrumentem dotyczącym wspierania mikrofinansów jest mikrofinansowanie Progress, integrujące różne inicjatywy w tym obszarze.

Założenia Programu na rzecz przemian i innowacji społecznych oraz strategii „Europa 2020” udowadniają, że Unia Europejska, w dalszej perspektywie, nadal uważa problematykę rozwijania i umacniania mikrofinansów za priorytetową, łącząc ją jednocześnie z zagadnieniami przeciwdziałania ubóstwu i wykluczeniu społecznemu.

⁹ Źródłem dla prowadzenia polityki w tym zakresie będzie z pewnością Europejskie badanie warunków życia ludności (The European Union Statistics on Income and Living Conditions – EU-SILC).

Literatura

- Alińska A., *Instytucje mikrofinansowe w lokalnym rozwoju społeczno-gospodarczym*, Monografie i Opracowania 558, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 2008.
- Anderloni L., *Access to Bank Account and Payment Services*, [w:] *New Frontiers in Banking Services. Emerging Needs and Tailored Products for Untapped Markets*, L. Anderloni, M.D. Braga, E.M. Carluccio (eds.), Springer-Verlag, Berlin-Heidelberg 2007.
- Armendariz de Aghion B., Murdoch J., *Ekonomia mikrofinansów*, Wyd. AnWero, Gdańsk 2009.
- Bendig M., Unterberg M., Sarpong B., *Overview of the Microcredit Sector in the European Union*, European Microfinance Network (EMN) 2010-2011, 27 grudnia 2012.
- Combating Poverty and Social Exclusion 2010 edition, A Statistical Portrait of the European Union 2010, Eurostat Statistical Books, European Union 2010.
- Decyzja nr 1672/2006/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 24 października 2006 r. ustanawiająca Wspólnotowy program na rzecz zatrudnienia i solidarności społecznej – Progress, DzU L 315 z 15.11.2006.
- Decyzja nr 283/2010/UE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 25 marca 2010 r. ustanawiająca europejski instrument mikrofinansowy na rzecz zatrudnienia i inkluzji społecznej Progress.
- Eurostat, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php?title=File:Population_at-risk-of-poverty_or_social_exclusion_2006-2011.png&filetimestamp=20121012134204&printable=yes#file
- Financial Services Provision and Prevention of Financial Exclusion, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities Inclusion, Social Policy Aspects of Migration, Streamlining of Social Policies, European Commission, March 2008.
- From Exclusion to Inclusion through Microfinance, Report 1 – Social and Financial Exclusion Map, April 2007, Microfinance Centre, European Microfinance Network.
- Iwanicz-Drozdowska M., Matuszyk A., Nowak A.K., Kitala R., *Produkty finansowe i edukacja finansowa w Polsce na tle wybranych krajów wysoko rozwiniętych*, Raport z badań, 04/S/0010/08, Kolegium Zarządzania i Finansów, Katedra Ubezpieczeń Gospodarczych, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 2009.
- Jayo B., Rico S., Lacalle M., *Overview of Microcredit Sector in the European Union 2006-2007*, EMN Working Paper no 5, July 2008.
- Kempson E., Whyley C., *Kept Out or Opted out? Understanding and Combating Financial Exclusion*, The Policy Press, Bristol 1999.
- Komunikat „Wspólne zobowiązanie na rzecz zatrudnienia”, KOM(2009) 257, 03.06.2009.
- Komunikat Komisji EUROPA 2020 Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu, Komisja Europejska, Bruksela, KOM(2010) 2020, 03.03.2010, wersja ostateczna.
- Kraemer-Eis H., Conforti A., *Microfinance in Europe. A Market Overview*, Working Paper 2009/001, EIF Research and Market Analysis.
- Ledgerwood J., *Microfinance Book. An Institutional and Financial Perspective*, World Bank, Washington 1998.
- Mikołajczyk B., Kurczewska A., *Mikrokredyty w Europie sposobem na pobudzenie przedsiębiorczości i walkę z wykluczeniem społecznym*, Difin, Warszawa 2011.
- Mikrofinanse w Polsce. Niewykorzystany potencjał finansowania najmniejszych przedsięwzięć gospodarczych*, Fundacja Centrum Organizacji Pożyczkowych, Warszawa, grudzień 2002.
- New Programme for Employment and Social Innovation (EaSI)*, <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=89&newsId=1093>, dostęp: 30.10.2013.
- Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 24 marca 2009 r. zawierająca zalecenia dla Komisji w sprawie „Europejskiej inicjatywy na rzecz rozwoju mikrokredytów dla wsparcia wzrostu gospodarczego i zatrudnienia” (2008/2122 (INI)).

Unterberg M., *Microfinance as a European Policy Issues – Policy Images and Venues*, 5th Annual Conference, European Microfinance Network, Nice 2008.

Wniosek dotyczący rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie Programu Unii Europejskiej na rzecz przemian i innowacji społecznych, Bruksela, 6.10.2011, KOM(2011) 609 wersja ostateczna, 2011/0270, dostęp: 20.03.2013.

MICROFINANCE AND SOCIAL AND FINANCIAL EXCLUSION – POLICY AND INSTRUMENTS

Summary: Poverty, and in consequence social and financial exclusion, is a current phenomenon not only in poor countries – the developed countries are also in conflict with it. They are seeking a solution to this problem in microfinance, which is a dynamically developing field of finances. Microfinance means offering basic financial services, such as credit, savings and insurance to socially, financially excluded people and microentrepreneurs. Microcredit is the most recognized and powerful instrument of microfinance. This is a small loan offered by Microfinance Institutions (MFIs) to people in need. This source often allows people to invest in small business, make themselves self-employed and break the chain of poverty. The goal of this article is the presentation of the social and financial exclusion issues and micro finance as well as the analysis and the evaluation of the activity of the European Union in this area.

Keywords: financial and social exclusion, microfinance.